

mišljenja i komentari

Dizajneri iliti diskurs o 10¹⁵ magaraca

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Dizajneri su čudni svati. Kad kažem "dizajneri" ne mislim na dizajnere općenito, dakle na sve one stručnjake koji u imenu svojega zanimanja imaju ovu širokoznačnu englesku riječ – od tekstilnih dizajnera do ljudi što se bave industrijskim oblikovanjem, pa i pronalaženjem novih lijekova (*drug design*) – nego na grafičke dizajnere, grafičare, ako hoćete – dakle na onu djelatnost koja se nekoć zvala tehničko uređivanje, pa likovno i likovno-tehničko uređivanje, a danas – zbog strelovitog širenja značenja riječi dizajn (*design*) – grafički dizajn. Još mi je od djetinjstva ostao u nosnicama sladak i opojan miris ljepila kojim je moj pokojni otac, radeći u *Arhitekturi* kao tehnički urednik, lijepio "špalte" na papirnu podlogu, kako bi prema tom nacrtu radnici u tiskari, meteri, mogli složiti stranice od olovnih redaka... To je bio moj prvi susret s tom strukom, ali – naravno – ne i posljednji.

S tom sam se hvalevrijednom, ali nesretnom strukom nažalost često susretao. Zašto kažem "nažalost"? Kažem to zato što svaki autor knjige - hoćeš, nećeš – mora raditi sa čovjekom koji će njegovom djelu dati završni oblik i time na kraju sviju muka autorov rukopis pretvoriti u uglednog žitelja knjižarske police. I što se onda događa? Najlakše je raditi s lijanim dizajnerom. Taj te samo pita što da stavi na naslovnu stranicu. On zadovoljan, ti zadovoljan – ali jao! Sve je u najboljem redu, ali se čudiš kako tvoju knjigu na polici nitko ne vidi. Na svu sreću tu sam lekciju zarana svladao. Dizajnera treba pustiti da radi svoj posao. Treba, istina, s njime raditi kako bi do kraja shvatio narav buduće knjige, pomoći mu grafičkim materijalom, koji autor ionako uvijek ima na pretek. No za dobar, kreativan, umjetnički rad treba imati slobodu. Ne treba se bojati da jedan kreativac neće stvoriti nešto dobro – samo mu treba pomoći da pobudi i razbudi maštu.

Suvišno je govoriti da sam jedan od rijetkih autora koji to do kraja razumije. Znam autora koji je zapeo na grafičkom rješenju što ga je vidio na nekoj knjizi, nesvjestan – osim ostalog – činjenice da je grafički dizajn autorsko djelo, pa je stoga njegovo kopiranje i imitiranje zakonom zabranjeno. (Čujem da ima jedna odvjetnička tvrtka koja se bavi samo slučajevima prekršaja autorskog prava u grafičkom dizajnu. Njezini odvjetnici sami pronalaze slučajeve i pokreću sporove bez sudjelovanja autora.) Ili što reći na slučaj koji se dogodio mojoj kćeri (koja uči za grafičkog dizajnera). Dođe autor pa kaže: "Imam genijalnu ideju. Trebate napraviti to i to, upravo onako kako sam ja to zamislio." A ona će meni: "Pa što je to? Banalno, otrcano i glupo. Kod nas na faksu studenti padaju na ispitu zbog takvih rješenja!" Što je mogla drugo nego odbiti posao. Treba držati do dostojanstva svoje struke, struku ne smiješ prostituirati. Profesionalka ne smije biti profesionalka.

Primjera bi se dalo navoditi u nedogled. Što reći za autora koji kaže dizajneru da ne zna svoj posao jer na jednoj stranici ima "pet fontova", a "poznato je kako knjiga mora biti složena samo u jednom tipu slova" (tu je glupost negdje našao).* Još je bio toliko glup i drzak da o tom "dizajneru s pet fontova" priča okolo kako je švindler i nezalica - kad ono: dizajner ima dva fakulteta (grafički i filozofski, s diplomom povjesničara umjetnosti) i još nekoliko knjiga iz teorije grafičkog dizajna (od kojih su neke doživjele i strana izdanja). Trebam li još reći kako autorova struka nema baš ništa s likovnom umjetnošću, a još manje s likovnim uređivanjem knjiga.

Čitava mi je ova priča o dizajnu i dizajnerima poslužila da ukažem na jednu čudnu pojavu u našoj sredini, koja se ne vidi samo u odnosu autora prema ljudima koji im uređuju knjige. Možda ta pojava i nije čudna, ako pod čudom mislimo na ono što se ne vidi svaki dan ili čega prije nije bilo. Da ipak nije riječ o pojavi novijeg datuma znam po narodnoj poslovice, koju sam čuo još u djetinjstvu kao prastaru narodnu mudrost: "Više zna čovjek i magarac, nego samo čovjek." Na prvi pogled sve je logično. Treba se znati sa svakim konzultirati, pa po potrebi i s magarcem (a ne tvrdoglaviti poput magarca). A je li to baš pravi i puni smisao te narodne mudrosti? Razmotrimo to logički. Ako magarac i čovjek znaju više od čovjeka, znači da je čovjekovo znanje sadržano u znanju magarca, pa bi – dotjerana do krajnjih konzekvencija – ta narodna poslovice mogla zvučiti i ovako: "Tisuću (milijun, 10¹⁵) magaraca lakše će riješiti postavljeni problem od čovjeka". Kolikogod se vrlji moj čitatelj mrštio na tu nakaradnu logiku, morat ćemo priznati da se u svojim svakodnevnim poslovnim odnosima ponašamo upravo kao tih 10¹⁵ magaraca.

Zašto to kažem? Zašto čitatelja ovog cijenenog lista (makar i implicitno) nazivam magarcem? Evo zašto. Kad treba riješiti kakav složen problem, donijeti kakvu važnu odluku, naš će čovjek prvo sastaviti kakav odbor s pripadajućim pododborima, pa komisiju s pripadajućim potkomisijama. Zatim će sazvati sastanak. Na taj će sastanak iliti sjednicu doći ljudi koji od onih tri ili pet stotina dostavljenih stranica materijala nisu pročitali niti jednu, a zatim će se zametnuti žučljiva rasprava u kojoj će svatko govoriti ono što obično govori, ali – ne treba govoriti - malo onoga što bi se moglo smatrati kao nešto novo i konkretno. (Sjećam se sastanka održanog povodom predstojećeg pisanja knjige na kojem je jedina tema bila kako treba izgledati naslovna stranica. Dakako, nitko još nije znao što će i o čemu pisati). A onda se rasprave u nedogled vuku: autori raspravljaju o grafičkom izgledu knjige, lektori o autorskih pravima, kemičari o estetici, epistemologiji i lingvistici, liječnici pak o harmoniji, eshatologiji i klasičnoj filologiji. *Vade retro, Satanas!*

Kako treba raditi imao sam prilike vidjeti za svog kratkog boravka u Sjedinjenim Državama. Ono što me tamo najviše fasciniralo nije bila činjenica – kako se u nas obično misli – da su tamo kemičari i inu stručnjaci bolje školovani od nas. Bio sam zapravo iznenađen slabim stručnim znanjem, a još više niskom općom kulturom Franklinovih potomaka. Pa ipak, moji dojmovi nisu ostali samo na tome. Ono što me najviše fasciniralo bilo je to što sam uočio da tamo svatko radi svoj posao najbolje što zna i – još više - da svatko radi upravo onaj posao za koji je najsposobniji i u kojem je najiskusniji. Neće 10¹⁵ magaraca nikad napraviti ono što može čovjek, ali će svakako svaki od tih magaraca lakše ponijeti vreću od čovjeka. Ekipni rad nije u tome da se problemi rješavaju "kolektivno" (na beskonačnim sastancima), nego da svaki član ekipe znade riješiti svoj dio zajedničkog problema. A da bi takav stil rada zaživio treba dati najsposobnijim ljudima (naravno, najsposobnijima za određeni posao) najbolje uvjete za rad i omogućiti im da do kraja razviju svoje prirodne sposobnosti. Eto, to je ključ američkog uspjeha.

* Sjećam se kako mi je jedan moj kolega kemičar – sasvim ozbiljno – govorio kako Akira Kurosawa ne zna snimati filmove jer mu neki kadrovi ne traju ni dvije sekunde, a njega su u klubu filmskih amatera učili da kadar treba imati najmanje deset sekundi. Slična početnička pravila vrijede i u drugim strukama, pa se za njih nevjete – vječni amateri – hvataju kao utopljenici za slamke. Ja sam u školi dobivao jedinice zato što sam rečenice započinjao veznicima. I što onda? Zar to znači da ne znam pisati?